

Н. Б. Отрешко

Культурний шок

КУЛЬТУРНИЙ ШОК – психологічна дезорієнтація і фізичний дискомфорт індивіда при зіткненні з іншим культурним середовищем. Процес входження та адаптації до ін. культур. середовища часто супроводжується необхідністю докладати зусилля для досягнення психол. рівноваги; почуттями відторгнутості, втрати звич. соц. зв'язків і статусу, безсилля (через неможливість ефективно взаємодіяти в новому культур. середовищі); порушенням рольових очікувань і самоідентифікації; тривогою, що переходить в обурення після усвідомлення культур. відмінностей. Гол. чинник К. ш. – порушення звич. очікувань, через що сфера соц. взаємодії стає непотрібною, а об'єкти та явища втрачають свої повсякденні функції. Кожна культура має певний набір символів і образів, стереотипів сприйняття та поведінки, за допомогою яких індивід може автоматично діяти у різних ситуаціях. Найчастіше він усвідомлює наявність прихов. системи норм і неглас. вимог лише тоді, коли контактує з ін. культурою. У такому випадку звична система орієнтацій стає неадекват., оскільки ґрунтується на ін. уявленнях про світ. Термін К. ш. запровадив 1954 К. Оберґ. Разом із Д. Фостером він виокремив 4 стадії, які проходить індивід, поступово позбавляючись К. ш., і назвав їх стадіями «культур. хвороби». На 1-й стадії виникає ейфорія від подорожі за кордон – індивід захоплений новими враженнями, сприймає нову культуру як турист, вишуковує культурні подібності (триває до 4-го місяця). На 2-й стадії (самовідчуження) культурні та соц. розбіжності стають помітнішими для індивіда, розмивають його почуття безпеки, що власне і є К. ш., коли індивід намагається ізолювати себе від «ворожого» середовища ін. культури, гостро потребує психол. підтримки співвітчизників (ця стадія триває від 4-го до 8-го місяця). На 3-й стадії (вихід із К. ш.) індивід, дізнаючись більше про місц. традиції та звичаї, удосконалюючи мовні знання, набуваючи знайомих і друзів серед місц. насел., поступово починає краще розуміти, що відбувається, краще орієнтується у новій культурі, до нього повертається почуття гумору, що засвідчує перелом у свідомості (триває від 8-го до 20-го місяця). Завершал. 4-а стадія – якісний стрибок, пов'язаний із розумінням місц. культури (виникає після 2-х р. перебування у новому середовищі). Індивід розвиває у собі здатність насолоджуватися культур. середовищем, долати стреси, спричинені культур. розбіжностями, конструктивно сприймає іншу культуру. Як правило, стан К. ш. виникає у людей при поїздках за кордон або на еміграції, однак можна відчувати його і у влас. країні, зокрема у період модернізації чи соціокультур. трансформацій (як

приклад – сучасна Україна). Ступ. вираження К. ш. і тривалість міжкультур. адаптації залежать від багатьох факторів, які дослідники поєднують у дві групи: внутр. (індивід.) і зовн. (групові), однак цей поділ умовний, оскільки багато що залежить від суб'єктив. сприйняття ситуації. У першій групі чинників найважливішими є вік, стать, освіта, риси характеру. Критич. фактор культур. адаптації – вік, оскільки людям старшого віку важче адаптуватися до нової культур. системи (найлегше адаптацію переживають діти). На процес адаптації і тривалість К. ш. також впливають стать (жінкам із традиц. суспільств, у яких обмежено їхнє спілкування поза домом, складно пристосуватися до нового середовища, хоча жінки з емансипов. суспільств не виявляють відмінностей у адаптації від чоловіків), рівень освіти, ступ. мотивації, прагнення якомога швидше адаптуватися до нового середовища. Серед зовн. факторів – культурна дистанція (відмінності між своєю та ін. культурами). Негатив. наслідком К. ш. може стати несприйняття ін. культур. середовища або небажання чи нездатність його зрозуміти, що викликає у індивіда прагнення повернутися у «знайому» культуру. У випадку, коли повернутися в свою культуру немає можливості чи бажання, застосовують один із 4-х способів вирішення культур. конфлікту. Перший – геттоїзація (від гетто). Уникаючи можливих контактів з ін. культурою, що завдає індивіду емоц. травм, він намагається відтворити власне культурне середовище в оточенні земляків, відгороджуючись від зовн. світу, зводить до необхід. мінімуму знання чужої мови, спілкується рідною мовою. Другий спосіб – асиміляція. У цьому випадку індивід повністю відмовляється від своєї культури і прагне засвоїти необхідні навички для життя у нових умовах: укладення шлюбу з представником ін. культури, відмова спілкуватися з представниками своєї культури рідною мовою тощо. Третій спосіб вирішення культур. конфлікту (проміж.) – поєднання культур. обміну та взаємодії. Він є найскладнішим, але водночас найпродуктивнішим способом адаптації. Приклад такої продуктивності – діяльність літераторів, які писали мовою ін. культури й отримали визнання за кордоном, зберігаючи при цьому традиції рідної культури. Четвертий спосіб – часткова асиміляція, за якої індивід у деяких сферах життя, зокрема на роботі, послуговується нормами чужого культур. середовища, вдома – власного. Така практика подолання культур. конфлікту поширена у середовищі емігрантів. У випадку успіш. подолання К. ш. індивід усвідомлює ступ. впливу культури на поведінку людей, їхні ціннісні орієнтації, засвоює нові форми спілкування, навчається толерантності, починає дійсно усвідомлювати, що кожна культура має внутр. контекст і свою логіку, і що жодна культура не є кращою за іншу. Потрапляючи у чужий культур. простір, він отримує можливість порівнювати дві культурні системи, виробляючи в собі новий масштаб сприйняття; перестає розглядати власну систему як єдино правильну, а інші – як ворожі та помилкові; усвідомлює зв'язок між цінностями й почуттями, краще розуміє та контролює власну поведінку, набуваючи, таким чином, необхідні навички міжособистіс. спілкування, необхідні у сучас. мультикультур. середовищі. В Україні вивчення процесів, пов'язаних із К. ш., особливо актуальне у зв'язку з відкриттям кордонів, розширенням простору міжкультур. комунікацій і курсу на євроінтеграцію. При

цьому К. ш. можуть відчувати не лише українці під час контактів з ін. світ. культурами, але й іноземці при зіткненні з системою укр. культур. стереотипів.

Рекомендована література

1. Ионин Л. Социология культуры. 1996;
2. Орлова Э. Понятийный аппарат культурной антропологии // Социокультур. антропология. История, теория и методология. 2012 (обидві – Москва).

Бібліографічний опис:

Культурний шок / Н. Б. Отрешко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-51485>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).